

L' EXCURSIONISTA

BOLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIO CATALANISTA D' EXCURSIONS CIENTÍFICAS

FUNDADA EN 26 DE NOVEMBRE DE 1876

ANY V.

BARCELONA 30 DE SETEMBRE DE 1882

NÚM. 47.

CONDICIONS DE LA PUBLICACIÓ

GRATIS PERA 'LS ASSOCIATS.—Pera 'ls no socis: 2⁵⁰ pessetas al any.—Número sol 25 cénts
—Se suscriu en lo LOCAL DE LA ASSOCIACIÓ, PARADÍS, 10, SEGON, ahont deuen dirigir-se totes
las comunicacions y en las llibrerias de Verdaguer, Parera, y Felip.

SESSIONS.

Octubre 26.—Sessió preparatoria de la excursió á Pubol (iglesia y castell), hermita bizantina de Sta. Cristina, Monells, La Bisbal, Sant Miquel de Cruylles, Castell de Vulpellach, Canapost, Peratallada y Ullastret.

EXCURSIONS.

Octubre 8.—Visita á la casa-torre del Sr. Marqués de Casa-Brusi, ahont s' hi conserva lo pati de la Casa-Gralla.

« 29 y 30.—Excursió á Pubol (iglesia y castell), hermita bizantina de Sta. Cristina, Monells, La Bisbal, St. Miquel de Cruylles, Castell de Vulpellach, Canapost, Peratallada y Ullastret.

VISITA

Á LA EXPOSICIÓ RETROSPECTIVA DE MANRESA.

Nostre consoci D. Eduart Tamaro, visitá la ciutat de Manresa en los dias de las festas dels Sants Martirs, que tingueren lloch aquest any ab molta solemnitat, y ab tal motiu, habent examinat particularment l' Exposició retrospectiva, que fou una de las principals manifestacions públicas, ne feu la ressenya impresa ab son nom que poch després ha sigut publicada, de la qual nos remet lo següent extracte.

Dita Exposició retrospectiva de Manresa, sinó extraordinariamente rica per lo número y calitat del objectes exposats, tingué lo mérit d' esser la primera, ben organissada y classificada, y además d' aixó completa en quant hi habia exemplars de casi totes las seccions arqueológicas.

Vestits de senyora del sigle passat, los mes de magnifica tapisserie de variats colors y casi tots adornats de preciosas recamaduras ó faldellins de plata y or, fins ab tiras de paper barberi, agremans,

etc., cridaban la atenció per sas variadas y en general ampuloses formes, y no menys eran notables los estirats cossets, las fortíssimas cotillas, los rets de felpa rosats ó negres, las mitjas y mitenas de seda y los elegants xapíns de seda blanca, brodats de flors ab sedas de colors.

No faltavan tampoch casacons de seda ó vellut de variats colors, xupas ben complertas y hermosament brodadas, antigues tovalloles de cotó ab brodats de color, cortinatjes, cobre-llits etc., y en tots aquets objectes ben conservats era molt grat examinar llur forma, colors y calitats.

Ab molt acert fou també exhibit lo riquíssim frontal del segle xv, existent en la Seu, obra superba en sa mena, puix lo treball de brodador en seda y or, en son quadro principal del Calvari, y en los divuit accessoris de la vida de la Sta. Verge y la Passió de Jesucrist, tots ab multitud de figuras, en sa major part molt correctes, excedeix á tota ponderació. Cal recordar que aquesta hermosa joia porta la següent llegenda: *Geri Lapi, rechamatore me fecit in Florentia.*

No faltava tampoch condigne representació á la numismática y entre moltes monedas antigas, fou exposat un exemplar de totes las monedas y medallas acunyadas á Manresa, per lo Sr. Martí y Espinalt.

La ceràmica y crestalleria tingueren ademés d'un autentic llacrimatori de Pompeya, bonas representacions en travalls de porcellana y cristall, distingintse una típica morratxa catalana de cristall ab cinch brochs, uns blanchs y altres blaus, destinats pera posarshi flors, quan s'utilisava pera la passa-calle en las festas majors.

Llantias y safatas ó bacinas d'iglesia, de llautó, y uns incensers de bronze tot probablement del segle xvii, tenian particularitats dignes d'estudi; y entre altres petits objectes de ferro eran notables una clau y un segell ab lo cart trobats en lo castell de Cardona.

Coronas, calzers, é incensers de plata eran bonas mostrars de l'orfevreria en lo segle xvii, y prop també s'admiravan hermosas miniaturas sobre aram ó marfil pintadas ab grandíssima delicadesa.

Una gran safata de plata ab flors embutidas, macerinas, cullebot, plats, escudellas y altre veixela de plata, formaban un aplech riquíssim per son valor y excelent má d'obra, y encara més rich era un hermós adrés de pedras ágatas montat ab or, d'estil de principis del segle, no essent menys apreciables diferents jochs d'arrecadas de plata y or ab diamants, esmeragdas, pedras de Vich, etcétera.

Entre algunas armas blancas y de foch de diferent valor y procedencia, figurava una ballesta del segle xv trobada en las torras

de Fals, y entre la colecció diplomática hi havia documents ab segells de cera del temps de Don Jaume I y una Butlla de Innocenci X ab son segell de plom.

Un importantíssim document del 977, consignava la fundació de l'iglesia de Sta. Maria de Serrateix pel comte Oliva Cabreta. Del sigle XIV un *Liber primus Judeorum* contenia una figura de juheu pintada sobre la cuberta.

Podia veurers una completa colecció de las obras que se ocupan de Manresa y de diferents periódichs de la mateixa compresos los de 1808 y además una gran colecció de Goigs, impresos á Manresa.

Fora llarga l'enumeració dels diferents llibres del sigle xv y alguns altres notables exposats, de fetxa posterior, mes no pot oblidarse la cita del complert mostruari dels grabats ab fusta de la casa Abadal de Manresa, quals planxas se conservan y 'n foren algunas presentadas.

Moltissimas arcas, caixas de nuvia y altres mobles cridavan l'atenció además de dos grans llits barrochs y un brazer de bronze dels anomenats de copa.

En quant als quadros, tan en lo relatiu á taulas com á quadros al oli d' assumptos religiosos y de costums, etc., hi havia molt que veure, essent dignes d' especial menció uns quadros ab la traslació de las reliquias dels Sants Mártirs, ahont s' observan detalls típics del sigle xvii; y lo retrato d' un Papa que revela tal vegada la ma de Viladomat.

Totas las personas mes consideradas de Manresa y poblacions immediatas, contribuiren al millor lluiment de l' Exposició retrospectiva, y entre ellas mes particularment figuran los Srs. Soler y Arola, Soler y Mollet, Selva, Solá y Abadal, Rosal, Martí y Espinalt, Serra, Tirana, Burillo, Papirer, Vallés, Soler y March, Thomasa, Batllés, Oms, Suaña, Puig, Calvet, Muncurull, Santmartí, Subirana, Pons, Morell y altres que sería fácil citar, además de la Obra de la Seu, l' Ajuntament de Manresa y demés dignes corporacions d' aquella nobilíssima ciutat.

EXCURSIÓ PARTICULAR

AL PUIG DE BASSEGODA Y COLLS DE LLISTONÁ Y MALREM
(PIRINEUS ORIENTALS.)

los dias 17, 18, y 19 d' Agost de 1882.

Aplech de montanyas y cingles fou lo trós de Catalunya recorregut, objecte de la excursió comensada per Sant Joan las Fonts á 2 quarts de cinch del matí del primer dia.

En Castellfollit de la Roca prenguí un guia vehí d' aquest pintoresch poble, molt caminador, y mes que tot, gran práctic d' aquellas encontradas; guiantme perfectament durant tota la pena-

da y travallosa excursió donchs que en los citats 3 dias se feren, sempre á peu, 43 horas de camí la major part per costas y rostos de pedregam.

Deixat Castellfollit, ab mitja hora per carretera y altra mitja per bosch, vaig passar per Montagut anant á travessar la riera de Llierca per lo alterós pont de un ull qual construcció se deu als senyors de Salas; remontantla tres quarts per trencar á la dreta seguint un' altra riera tributaria d' aquesta que naix á Sant Aniol de Guja, fins á arribar á las 9 á Sadernas, poble d' escás vehinat, ab iglesia románica.

Lo trajecte de riera plena de grans rocas, las unas damunt las altres *en confusió, empesas y enquibidas en desordre per los aiguats*, ja indican bé prou lo selvátich territori que cal revencer y recorrer; no gayre exprés per ferhi passejadas ab matxos de sella.

A Llevant, en un replá á mitja vessant de la cinglera de Sant Garau se veu lo poble de Entreperas en lo camí de Tortellá á Fransa per Las Canals, áspres montanyas que l' endemá debia trobar.

A $\frac{1}{4}$ de deu sortí de Sadernas pera entrar tot seguit y pujant sempre, al Pas d' en Roca estreta gorja ó congost quals masses de rocas de *inmensa elevació á tall perpendicular per banda*, sols deixan lloch pera la riereta de Sant Aniol que en molts indrets no arriba á tenir tres metres d' amplada y un trist caminet vorejantla.

Es verament hermós lo tó que pren l' agua que hi corre, puix deturada en las gorguetas aparenta bell y transparent vert esmeragda.

A la meytat d' aquella deserta gorja, en un dels revolts, quedan las runas de una *reduhida construcció nomenada pomposament Castell sa Espasa*, que junt ab la enlayrada cova del Bisbe la qual mostra aixís mateix senyals d' haver sigut fortificada, sens dupte degueren servir antigament pera tancar lo tránzit en temps de rebomboris ó guerras.

Eran las 11 quan deixava lo Pas, trobant un pont de tres arcadas dit d' en Valentí, y al bell costat un rónech hostel ab las pareis interiors tan ennegridas y lluhentas pel fum de la llar, que no 's coneixia si eran fetas de obra ó bé de sutja. No obstant hi trobí bona agua y lo obligat licor de montanya, *aiguarent*, que desitjava pera ferme passar la set. Durant lo descans, en la conversa se referí una costum fins fá pochs anys seguida de colocar un plat de cendra ab un sou ó quatre quarts y mitj dintre, al costat de qualsevol cadávre que 's trobés en despoblat, ja fos per mort violenta ó per accident desgraciat. Se faria probablement per evadir l' acció de la justícia los parents ó vehins mes propers al lloch ahont hagués ocorregut.

Seguí després camí planer per conreuada vall, tancada á má esquerra per las montanyas de Talaixá al devant pel Puig de Bas-

segoda y á la dreta per las de *Gitarriu*, no *Guítarriu* com se vé indicant en los mapas. Ab condol vegí, tot passant, una farga abandonada y en estat ruinós.

Feta mitja hora de pujada mes, per un turonet al mitj de la vall vaig entrar dins la solitaria iglesia de Riu; població composta de contadas masias escampadas dintre lo circuit de montanyas ressenyat. En la coneguda per cal Agustí de Riu vaig dinar refent-me y agafant dalit pera empendre á las 3, l'ascensió al Puig de Bassegoda. Ben prop de duas horas de trepar consecutivament per grenys de roca calissa primitiva fou lo camí esbufegador per guanyar lo cim. No té ponderació la immensitat de planuras y montanyas, tant de Catalunya com de Fransa, que domina arreu arreu, aquell esquerp gegant de pedra. En la ermita bizantina de la Mare de Deu de las Agullas al peu mateix del Puig, vaig adquirir uns notables Goigs.

Després de 1 hora de baixada per fragosos rosts de pedras que las neus y glassadas van desfent y esmicolant cad' any mes de las rocas del cim, trobava hospitalitat y descans en lo casal dit *Principi*, terme del poble de Ribellas.

Descriure no's poden las patriarcals costums d'aquells solitaris casals, ahont quasi no 's coneix mes fré que 'l que vé del Suprem Criador; ahont cada dia á entrada de fosch tot se detura y la colla de pastors y rabadans hi fa cap, vestits ab pell de xay y lo indispensable sarronet de la mateixa pell, barretina d'escarlata y esclops. Aixó que en las ciutats sols se veu miniaturat en los pessebres, encara existeix; podreu trobar la realitat en nostras montanyas. Allí veureu que la bellugadissa y soroll dels moradors tots, xichs y grans, aplegats vora la llar cessa religiosament davant la mágica y tremolosa veu del venerable vellet que entona lo Santíssim Rosari; donar fidel trasllat de tan venerandas costums seria tasca superior á mas forsas.

A punta de dia del 18 fou comensada la segona jornada, assolint lo Coll Roig nom que se li dona per esser compost de rogenchs terrers, diferent del color cendrós de las demés montanyas calissas que l'envoltan; descendintne per intermenable fajeda á trobar en la fondalada lo punt en que 's triforca lo avans citat camí de Tortellá á Fransa, essent aquí las desertas montanyas, Las Canals. Prenent lo caminet de la esquerra ab pochs minuts s' arriba á la enclotada iglesia románica de Sant Aniol de Guja, vorejant la riera del mateix nom, únich punt de la excursió ahont vegí espléndida vegetació. Pels esmentats indrets trobí los següents coleópteros quins noms científichs donats per nostre consoci Sr. Müller son:

Dermestes Frischi; *Copris lunaris* (femella); *Geotrypes laevigatus*; *Id sylvaticus* y *Timarcha laevigata*.

Es en lo oblidat llogaret de Sant Aniol que cert botánich rossellonés, fill de Prats de Molló, descobrí á principis del present sigle

una esquisida BORAGINEA, qual notícia dona en una Guia publicada en francès, nostre digne delegat á Perpinyá Mr. Pere Vidal, dihent traduhida: «Si lo naturalista no tem pas la fatiga y si es disposat á desafiar los obstacles y perills que ofereix la naturalesa del terreno, pot visitar la ermita de Sant Aniol á Espanya y collir lo *Lithospermum oleæfolium*, elegant arbust descobert en 1814 per lo botánich rossellonés Xatart.» S' avé exactament aquesta notícia respecte á la localitat ab la «Flora de Catalunya» del docte botánich catalá Sr. Costa.

Las ayguas de Sant Aniol congrian la pedra tosca com á Sant Miquel del Fay, en diferents covas tapissadas de estalactitas é incrustacions; una de ellas té la entrada per lo interior de la iglesia y en lo cap de vall hi ha un típich altaret.

Vistas semblants maravellas de la naturalesa emprengui lo caminet que no 's deixa fins als colls de las Falgueras y Llistoná, ab dós costat per costat, pera entrar á Fransa.

Veritable es la descripció que fá en breus paraulas de l' accidentada topografia de aquells terrenos lo citat Mr. Vidal, donchs que materialment tingui de desafiar lo perillós Pujant d' en Llebra, conegut de aquells montanyesos per lo pas mes temible y esglayador de tota la comarca.

Al cap de uns 40 minuts de pujada per bosch migrat y pedregós cal pujar per una lleixa grahonada per cantells irregulars de roca viva, de encara no 3 pams d' amplada, á mitj ayre de una costa rosta, ó mellor dit, inmensa mole de pedra tallada á plom, enterament llisa, per alt y per baix: son 5 minuts impossibles de descriure. Una trista falca clavada en una escletxa es lo únich en que pot ampararse qui té prou cor per passar-lo; aquest es lo *Pujant d' en Llebra* que no 'm quedaren desitjos de tornar-lo á visitar; es encara moltíssim més arriscat baixarlo, lo que no m' hauria permés lo guia, puig aixís se té continuament lo precipici al devant.

Planejant camí se segueix lo que passa per la cova de las Pussas punt de refugi en cas de pluja ó tempestat, trovant després $\frac{3}{4}$ per frescal riera, á cal Morató, hospitalaria masía al centre de poética vall pirenaica. La circundan fent imponent semicírcol, lo arestat puig de las Bruixas, á 1550 metres de altitut, seguint á la dreta lo coll de las Falgueras, lo de Llistoná y montanyas del Plá del Castell.

Al punt de mitj dia donava lo ¡Deu vos quart! dalt del coll de Llistoná á nostre germá lo gay Rosselló, en la mateixa partió natural que forman las ayguas al escorrers per las duas vessants del coll; la del S. pertany á Espanya y la del N. á Fransa.

Torrentera avall voltada de payssatge y montanyas de trist aspecte, á $\frac{1}{4}$ de 2 entrí á La Menera, poblet francès lo més aprop de la ratlla. Sols vaig ferhi la estada precisa per dinar, fent via per

pujada suau y ben esplanada en mitj de tendres castanyers á visitar lo santuari gòtich del Coral rodejat de corpulents oms.

Ab 2 horas de ascensió entraba, pel coll de Bernadell tocant al de Malrem, de retorn á Catalunya, donant carinyós ¡Adeu! als Rossellonesos tot guaytarrt al lluny las jolivas planas de Perpinyá orladas pel sempre hermós mar llatí, y devant per devant las

Montanyas regaladas
Son las del Canigó
Que tot l' istiu floreixen
Primavera y tardor.

Abunda per aquellas serraladas cubertas de gleva la *Carlina acaulis* humil planta silvestre arranada á terra sempre, qual hermosa y única flor groga es veritable hidrómetre de la naturalesa; quan se clou senyal de pluja y quan se bada no falla pas lo bon temps.

Traspassant torrenteras y solitaris devallants, á posta de sol vaig arribar á Rocabruna. en dita població l' excursionista pot triar de dos hostals; lo d' en Poch y lo d' en Gana: malgrat tan repulsius noms per rehabilitarme de la jornada de 14 horas no 'm mancá suficient companatge y regular assistiment atés las possibilitats de un curt vehinat.

Al matí del 19 vaig sortir de Rocabruna havent visitat lo històrich castell, ab lo consabut detall dels tresors enterrats, y lo temple románich, anant dret á Baget, població de 1300 habitants, flanqueijant la riera de Rocabruna ab continuat devallant y á un quart de nou hi entraba, dirigintme á la iglesia de notable construcció románica ab esbelta torre campanar. Mereix elogis la acertada restauració interior ab severa pintura polycroma. Conté un preciós retaule d' alabastre y lo notable Crist bizantí de mida natural ab expressiva testa digna de contemplació qual imatge coneguda per la Santa Magestat de Baget es tinguda en gran veneració per tota la encontrada. Exemple d' aixó lo vegí en una currua de pagesos que del poble de Serinyá, 8 horas lluny, en prometensa li portavan ciris, blandons y altres presentallas.

A las 10 tocadass eixí de Baget, caminant riera de Rocabruna avall cap á la llarga pujada de 2 horas, girant y regirant. per trobar al cim lo poble de Bestracá, indicat per un sol casal al costat del camí, y un xich mes enllá sa iglesieta bizantina enterament aislada. No puch deixar de recordar lo hermós color blau que ostentan los camps que 'ls pagesos deixan sens conrear després de haber segat, per fer descansar las terras ja que se 'n aprofitan per medrarhi expontáneament multitud d' Espuelas: *Delphinium pubescens*.

De aquest punt ab tres quarts se baixa al poble de Oix situat en mitx de un plá no gayre rich de conreu travessat per un sech rieral que ajuda á fer mes trist aquell terme.

Eran las duas de la tarde quan m' assentaba á taula y una volta acabat senzill repàs aní á saludar al Sr. Rector, decidit catalanista, qui, després d' haverme cedit galanament escullit nombre de goigs y mostrat la iglesia, románica com las demás esmentadas en aquesta ressenya, ab motiu de la forta pluja que comensá á caurer en aquells moments se m' oferí de bon grat, en tot y per tot, essent tant mes d' estimá la bona voluntat davant la expectativa de veurem obligat á pernoctar en aquell lloch sens cap mena de coneixensa per ma part: crech un deber enviarli en nom de l' Associació lo mes coral agraphiment.

Anhelant descans després de 3 llargas jornadas, emprenguí á despit del mal temps y ja fosquejant, lo trajecte de Oix á Castellfollit per dresseras y camins plens de fanch, essent ben fosch quan passaba per Castellfollit y entraba felisment á Sant Joan las Fonts de retorn.

Plaume donar compte á nostra benvolguda Societat d' aquesta excursió pera que, tant per poch com per molt, pugua contribuir als lloables fins que 's proposa.

Barcelona 25 de Setembre de 1882.

RAMON VERGÉS.

EXCURSIÓ PARTICULAR

Á LAS ALTAS VALLS DEL LLOBREGAT.

los dias 3 y 11 de Setembre de 1882.

Lo dia tres de Setembre á la matinada sortíren de Barcelona per la línea de Fransa combinada ab la de S. Joan de las Abadesas y ab destino á Ripoll, los nostres consocis senyors Auléstia, Massó (Antoni), Barallat (Heribert), Faura, Gich y Vial.

Los excursionistas anavan proveits d' un magnífich barometre holosterich de Breguet, facilitat per nostre consoci don Joseph Ricart y Giralt y d' un bon termometre; de la máquina fotogrífica propietat del senyor Massó ab una dotació de trenta placas preparadas á la gelatina-bromuro; album pera dibuixos del senyor Auléstia y fullas arqueológicas pera repartir durant la excursió en los llochs que fos convenient.

Durant lo trajecte en ferro-carril prengueren á cada estació los datos de pressió barométrica y temperatura, pera fer un estudi comparatiu ab las altituts conegudas y deduhirne l' estat absolut del barometre, al efecte de que las diferencias de nivell successivas poguessen apreciarse ab tota la exactitut que fos possible.

Los datos presos foren los següents:

Barcelona.	Barometre.	763 ^{mm.}	Termometre	24° C.
Clot.	»	762 ²⁵	»	24
Sant Andreu.	»	762	»	25
Moncada.	»	760	»	24
Mollet.	»	758 ⁵⁰	»	24
Montmeló.	»	757	»	24
Granollers.	»	750 ⁵⁰	»	22 ⁵
La Garriga.	»	741	»	24
Aiguafreda.	»	727 ⁵⁰	»	23
Centellas.	»	719 ⁵⁰	»	23
Balenyá.	»	713 ²⁵	»	24
Vich.	»	720	»	23 ⁵
Manlleu.	»	723	»	25
Torelló.	»	717	»	24
S. Quirse de Besora.	»	713	»	25
Ripoll.	»	705	»	25

Arribats á Ripoll passaren á visitar lo célebre monastir en estat de restauració, del que lo senyor Massó feu una colecció de quatre vistas fotogríficas quins assumptos son los següents: Perspectiva general del monastir, presa desde darrera l' abside: duas galeries del claustre, nort y ponent; y la riquíssima y original portada de la iglesia

En lo monastir tingueren lo gust de reunir-se ab lo nostre soci delegat senyor Raguer, de quí reberen noticias referents á la comensada restauració, tenint de doldres de que las terras que tocan á las parets del august edifici hajan sigut arrendadas y servescan pera plantiu de monjeteras y altres hortalissas, que desdiuhen del respecte á que es acreedor lo monument, ademes de perjudicar la severitat de son aspecte.

Després de la visita al monastir passaren á dinar á la Fonda del Univers, ahont pogueren saludar també al altre soci delegat en aquella vila lo senyor D. Pere Pellicer que ab lo dit senyor Raguer, obsequiaren als excursionistas en lo cassino, després de dinar, ab café, licors y cigarros y lo que fou de molta valua, los hi donaren recomenacions pera Gombreny.

A las 4 de la tarde deixavan Ripoll (Barom. 702; Term. 25°); en direcció á la carretera de Ribas fins á Campdevanól (Sant Cristófol de) distant 4 kilóm. de Ripoll que's fan en 50 min. de marxa proximament. En lo pont sobre lo Fresser fou presa la observació següent: Baróm. 699³ mm.—Term. 22°.

Acte seguit s' emprengué lo camí de Gombreny remuntant lo riu Merdás per un bon camí de ferradura y passant per Sant Llorens de Campdevanól—1 hora—(1); arribantse á Gombreny—1 h.

(1) Las distancias se refereixen sempre al punt anterior.

15 min.,—á entrada de fosch. Lo paisatge d' aquest trajecte té certa monotonía al deixar lo vall del Fresser, mes al acostarse á Gombreny comensa á embellirse ab los accidents que presenta la montanya de Montgrony. ahont s' alsan espadadas cingleras á manera de murallas, lo que explica perfectament que fos aquell lo lloch de refugi dels cristians de Catalunya quan la invasió sarrahina y lo punt d' ahont partiren las expedicions pera la reconquesta.

Está Gombreny situat en la vessant S. del Montgrony, veyentse desde 'l poble lo célebre Santuari colocat en un cingle, damunt d' una faréstega vall per hont s' escorra un bullidor torrent. Desde aquesta vall, per la que s' enfila lo camí del Santuari, lo senyor Massó tragué una vista fotogràfica, en que 's veu lo poble de Gombreny arrupit á la falda de la montanya, dominat envers mitjorn per la altura hont está situada la ermita de Sant March d' Estiula. (Ascensió en 1 h. 30 min.)

Bellíssima impressió causá als excursionistas la entrada á Gombreny per l' efecte que 'ls produhí un bell oratori dedicat á la Mare de Deu de Montgrony compost d' un atri y de la capelleta en quin fons cremava una llantia, que destacantse sobre la negror de la vesprada donava al conjunt un segell de poetich misticisme. Eran las 7, 45 del vespre; lo barometre marcava 683⁷⁵mm. y lo termómetro 24°.

La gent del poble y multitud de forasters, estavan congregats á la plassa celebrant ab balladas la festa major. Hi hagué donchs per tal rahó dificultats pera l' allotjament dels excursionistas, que foren vensudas gracias á la galanteria y amabilitat, en quinas duas casas se repartiren los nostres companys pera passar la nit, de un dels delegats en la població y del Sr. Merge de la mateixa.

Menjaren, donchs, en l' hostel del Nen Xich, ahont se dona un excelent servey, atesas las condicions de la localitat.

A la nit comensá á ploure y tot l' endemá seguí fent mal temps, per lo que fou precís quedar-se á Gombreny. Ab aquest motiu tingueren los excursionistas temps pera fer una agradable visita al senyor Rector D. Joan Ricart, delegat de la Associació qui 'ls enterá dels bons desitjos que l' animan pera la restauració del Santuari de Montgrony, y además pera fer bona coneixensa ab alguns vehins de Castellar d' En Huch, entre ells los senyors Alcalde y Secretari del Ajuntament, los qui posaren á disposició dels nostres companys, pera lo que 'ls fos menestet, al agutzil del poble Jaume Armengol (a) Xarlet excelent coneixedor del pays.

La única antiguetat que dega notarse á Gombreny es una imatge bizantina damunt del portal de la iglesia.

Las distancias de Gombreny als pobles circunvehins son:

Aranyonet (agregat al ajuntament de Gombreny.)	1 hora 15 min.
Castellar de Nuch.	2 » 30 »
Pobla de Lillet.	3 »

Lo dia 5 sortiren de Gombreny á las 6, 45 del mati ab temps carregat (Baróm. 685 mm. Term. 23°,) y á mitja hora del poble comensá á ploure. Aixó no obstant pogueren embadalirse contemplant uns paisatjes preciosos, animats per un bulliciós torrent que saltava en cascates. Atravessat aquet comensaren á ascendir per sa vorera dreta en vistas del Santuari de Montgrony. Tot seguit se trobá una capella románica dedicada á Sant Joan y s'entrá en un bosch de píbets anomenat *la Baga Llisa* (1 hora) d'aspecte alpestre, envellutat d' herba, pera arribar al coll del Plá de la Espluga (15 min.) desde hont se contemplan los atrevits cims de las altas serras que divideixan la vall de l' Arija de la del Llobregat. Lo paisatge s' engrandeix considerablement, 30 minuts després, passada una petita collada, se descendeix á la vall de la Arija pel pas en zig-zag nomenat *los Escapadors*; aquesta baixada encar que curta (10 min.) es molt forta. Se passá l' Arija ab molts travalls, perque baixava 'l riu impetuós, á causa de la pluja del dia abans, y tot seguit se pujá per la vessant oposada per un camí menos pintoresch, fins que al arribar á dominar la vall del Llobregat se contemplá l' espectacle magestuós de las infinitas y alterosas serras que la envoltan amanyagadas per las boyras que ab los aguts cims se disputavan lo domini del espay.

Poch després se trovaren las primeras casas de Castellar d' En Huch y entrats en lo poble s' allotjaren los nostres companys en l' Hostal del Fanxacó (no Panxico com se diu en lo estracte de la excursió publicada en lo bolletí n.º 42.) Excelent servey de menjar; café inmillorable; dolent de dormir.

Lo Barómetro senyalava 650⁵ mm. y 11° lo termómetro.

Las distancias itinerarias entre Castellar d' En Huch y los pables circunvehins son las següents:

Tosas.	.	.	.	.	2 horas	
Fornells.	.	.	.	.	2 »	15 minuts.
Navá.	.	.	.	.	2 »	15 »
Gombreny.	.	.	.	.	2 »	30 »
Sant Vicens de Rus.	.	.	.	.		45 »
La Pobla de Lillet, (pas-						
sant pel anterior).	.	.	.	.	2 »	
Gavarrós.	.	.	.	.	3 »	
Aranyonet.	.	.	.	.	3 »	
Sant Jaume de Frontanyá.	.	.	.	.	4 »	
Alp y Escadars..	.	.	.	.	5 »	

Lo poble de Castellar d' En Huch (fundat sens dubte per En Huch de Mataplana) está situat en anfiteatre mirant á la vall del Llobregat, que s' obra cap al S. y en la falda de sas mes elevadas vessants. En direcció al N. se comunica ab la Cerdanya pel Plá de la Anyella, l' Hostal de la Molina (4 horas) y la vall d' Alp. Al

Oest té lo elevat Puig Llansada ab que termina la montanya de Rus y desde hont se ovira un panorama inmens.

Los Balsos, esgarrifosos precipicis, rodejan lo poble per sa part septentrional, per hont apareix edificat al cim d' una roca; mentres que per la part de mitjorn s' assenta en una vessant relativament suau coberta de verdosos prats.

Las llargas rengleras de casas posadas á manera de grahons d' una amplissima escala, son campanar de singular aspecte, las ruinas de son castell enquadrat tot per los cingles mes alts dels Balsos y las comas Pirenaicas desprovehidas de vegetació, tres quartas parts del any rublertas de neu, donan á Castellar un aspecte especial, que sembla portar á la memoria una joguina japonesa.

Aquí s' havia lliurat feya dia per dia, vuit anys la memorable acció entre las tropas del general Lopez Dominguez y las forsas carlistas, acció que 'ls vehins de Castellar recordan ab horror entre las runas de sas llars incendiadas. ¡Deu vulga que semblants escenas no 's repetescan may mes á Catalunya!

Un petit pá y beure posá als excursionistas en estat de visitar las Fonts del Llobregat situadas dessota 'l poble á cosa de 10 minuts, mentres s' amania lo dinar.

Original y per demés hermós es lo naixement del riu. Deu cascates formantne una sola, se llensan furientas y ab gran estrépit á la estreta vall, sortint d' altres tants forats oberts en un cingle de roca. Algunas vegadas se dona lo cas d' esser tal l' impuls de l' aygua, que, sortint en posició horisontal, va á estellarse contra la paret oposada de la canal, pera caure despres en escuma al llit del riu.

Mes no era aquesta sola la admiració que 'ls esperava als nostres companys. Es precís dirho ben alt porque 'ns senti qui deu sentirnos; lo naixement del Llobregat en un altre pays que no fos Espanya seria una maravella que atrauria als excursionistas de totes parts y en gran nombre y aixó fora un gran element de prosperitat. Aquí dorm desconeguda (com no sia dels habitants dels pays) sense que ningú haja pensat en realisar la obertura de un camí prou cómodo pera que pujan visitarla aquells que no volen ó no poden soportar las fatigas d' aquella terra d' isarts.

En las Fonts marcava lo barómetre 658 mm. y termómetro 16.5 graus. La temperatura del aygua al saltar de las Fonts 8°.

Lo Sr. Massó tragué una vista fotogrífica d' aquell preciós spectacle y de retorn á Castellar d' En Huch feu una vista del poble.

Despres d' un excelent dinar tractavan los excursionistas de visitar la *Tuta*, cova que 's veu part á amunt dels *Balsos* mes la pluja, que desde la Baga Llista havia cessat, torná á refermarse y no hi hagué medi de sortir del Hostal fins á entrada de fosch que s' aprofitá una estona de crepúscul pera pujar á un serrat vehí y contemplar las montanyas que en los dias subsegüents devian vi-

sitar-se, d'entre las que sobressortia la de Pedra-forca, mostrant á estonas sa silueta misteriosa besada per las boyras. Entretant En Xarlet instruía als excursionistas sobre distancias que s'amidavan y combinavan en itinerari sumant horas y horas, y se recorrian ab las ulleras de campanya en pochs instants.

Despres d'una nit *toledana* passada en comunitat sobre un jas de palla, no gayre espés, per haver desayrat los llits que hi havia disponibles, en los que, més que dormir, se podían fer estudis entomològichs, se despediren los nostres consocis de las personas que 'ls havían tant distingit y acompanyats d'En Xarlet, y del traginer que s'havían enmenat desde Ripoll ab duas cavallerías, se dirigiren á las 7 del matí del dia 6 cap á la Pobla de Lillet. Marcava á Castellar d'En Huch lo barómetre 646 mm. y 12° lo termómetro.

Baixaren per la vessant esquerra de la vall fins á trobar la canal del riu prop de la casa nomenada *la Farga vella* (30 minuts) ahont hi há un antich pont sobre 'l riu que passaren plens d'admiració y entusiasme. Allí hi há la més gran cascata que 'ls excursionistas coneixen á Catalunya. Lo pont, posat com per major ornament del admirable salt, sembla una boca que llensa tot un riu al espay. Aquest dona dos ó tres ressaltos y cau escumejant, aixecant un núvol d'espurnas, d'una altura considerable, se detura un moment en un petit replá y novament se precipita perpendicularment pera retopar furios en una gran roca y desferse en dos brassos. Lo brugit es inmens y l'efecte indescriptible.

La fotografia que 'n feu lo Sr. Massó dona una idea d'aquell admirable punt de vista, més l'art es impotent pera reproduhir lo moviment, lo colorit y la grandesa del espectacle.

Desde aquest punt lo riu no para may de caure de salt en salt y á cada pas s'ofereix un paysatge digne d'admiració. Es un veritable deliri de l'aygua, si així's pot dir. Dos detalls més foren reproduhits per la fotografia y estem segurs, per més que sentim dirho, que pochs catalans endevinarían que aquells paysatges son de Catalunya.

Salt de Guillem s'anomena aquesta continuació de cascates, á partir del punt en que las ayguas semblan reposarse del gran salt de la Farga vella, fins prop de San Vicens de Rus.

A 15 minuts de la gran cascata se visitá una petita pero bastant bonica cova de tosca nomenada *Balma del Trucafort*.

A las 10 s'arribá á San Vicens de Rus (no Rusch com se diu en lo Bolletí núm. 42) marcant lo barómetre 671⁵ mm. y 18° lo termómetro.

Las distancias de San Vicens de Rus als pobles circunvehins son las següents:

Castellar d' En Huch.	1 hora	(1)
Gavarrós.. . . .	1 » 45 minuts.	
La Pobla de Lillet.	1 » 15 »	
Aranyonet.	2 »	
Gombreny.	3 »	
De Gavarrós á Brocá.. . . .	2 »	

Se visità la iglesia, ahont pogué veures lo canalobre de ferro batut, en forma de planta d' acónit (no del sigle xii sino del xiv) del que lo Sr. Auléstia ne tragué un cróquis. Al Sr. Ecónomo, que estigué sumament deferent ab los excursionistas se li deixà un exemplar de la fulla arqueològica y tot seguit s' emprengué la marxa en direcció á la antiga casa nomenada *La Parera*, per lo que fou precis deixar lo camí directe á la Pobla y pujar al cim d' un gran serrat que s' alsa sobre la vorera dreta del riu, travessant avans ab alguna dificultat lo Montnell, riu nascut d' una abundosa font en la montanya de Rus y affluent del Llobregat al que 's precipita en continuada y blanquíssima cascata.

En *la Parera* no s' hi trobá, que sia de notar, més que un antich original peu d' ast ó moessa, del que 'l Sr. Auléstia tragué un apunt en son album; un llit ab columnas salomónicas, bastant senzill, y una regular caixa de núvia del sigle passat.

(Seguirá.)

NOVAS

La Junta Directiva de l' Associació ha acordat que en la próxima sessió solemne que deu tenir lloch lo 26 del vinent Novembre aniversari de la fundació de la CATALANISTA, sia colocat en la galeria d' excursionistas catalans célebres, que está reunint en lo local, lo retrato del célebre viatger D. Sinibald de Mas, qui fou pensionat per lo Govern espanyol pera continuar las exploracions d' Ali-Bey, recorreguent molta part del Assia y essent després per molts anys embaixador de Xina.

S' han encarregat de redactar la biografia y de fer lo retrato respectivament los socis D. Lluís M.ª Soler y Puig y D. Tomás Moragas.

Entre 'ls festeigs ultimament celebrats en aquesta Ciutat ab motiu de las firas y festas de la Mercé, devem consignar especialment la colocació de la primera pedra del monument á Cristofol Colon, tant perque en éll se commemorará la gloria del insigne navegant, com perque en lo propi monument y al peu de la columna que forma son cos principal, s' hi colocarán las estàtuas de quatre ilustres catalans que contribuïren al descobriment d' América. Tals son: Lluís de Santàngel tresorer dels Reys Católics que deixà 'ls caudals pera pagar la primera expedició; Jaume Ferrer de Blanes, navegant, literat y astrònom famós que aconsellá als Reys en lo propi assumpto y senyalá la divisió dels mars entre Espanya

(1) La aparent discordancia de datos itineraris consisteix en ser lo camí de pujada ó de baixada.

y Portugal; Fra Bernat Boyl que per sa ciencia y virtuts fou la pimerra autoritat que portá á América la veu de l' Iglesia; y D. Pere de Margarit valent cavaller, governador de la Isabela y capdill de las forsas que s'emporta Colon en la segona expedició.

La CATALANISTA se complau en lo bon acort del Municipi y de la Comissió executiva del monument per haver donat lloch en éll á aquells inclits catalans tant dignes de recordansa, y felicita á nostre digne consoci l'arquitecte Sr. Buhigas autor del projecte premiat, per l'acceptació de tant lloable pensament.

Lo dia 25 del corrent Setembre, tingué lloch l'inauguració del primer Museu municipal, que ab lo nom de Museu Martorell ha sigut construit en los Jardins del Parck. D. Manel Martorell y Peña, anomenat Director del nou Museu, hi portá part de las coleccions que son germá D. Francisco habia legat generosament á la ciutat de Barcelona; y en lo mateix Museu invitada per l'Excm. Sr. Alcalde, l'Associació artística arqueològica de Barcelona hi ha instalát una exposició de dibuixos autografos y de vistas de monuments espanyols destruits ó notablement modificats.

També nostra Societat figura ab alguns dibuixos en dita exposició, desitjosa de contribuir á que aquestas manifestacions sian lo mes copiosas é interessants possibles.

També en los últims dias de festa ha tingut lloch en la Casa de la Ciutat la cerimonia de colocació dels retratos del Dr. Vicens García, Rector de Vallfogona y d'en Bonaventura Carles Aribau, en la galeria de catalans célebres. La vida y obras d'aquestas grans figures de l' historia literaria catalana foren destrament descrites respectivament per los distingits escriptors D. Joaquim Rubió y Ors, y D. Joaquim Riera y Bertran dignísim President de la CATALANISTA. Los retratos eran deguts; lo de 'n García al pinzell de D. J. Masriera, y lo de n' Aribau al del Sr. Martí y Alzina, artistas abdos de justa nomenada.

Nostre consoci D. Joseph Colominas acaba d'efectuar un excursió particular per la encontrada de Llavaneras, visitant la notable colecció d'objectes de cerámica, trobada l'any passat á Cabrera de Mataró, y que poseheix y guarda cuidadosament son ilustrat propietari lo Sr. Rubio de la Serna. A dit amich debem la nova de que continuan ab resultats satisfactoris las excavacions á dit poble de Cabrera y de que entre altres dels objectes trobats darrerament son digne de esmentarse: una ampolla ó *unguentarium* de terra fina, color gris clar barnisada de negre no uniformament sino deixant d'aquell color natural lo decorat que consisteix en varis dibuixos capritxosos y en un cap de dona que porta una especie de cofia subjecta per una diadema que se estén al voltant del cap fins á unir-se per darrera sota del cabell. Aquest petit vas de pansa y de coll allargat, orifici estret y ab nansa, porta imprés lo carácter de sa procedencia grega.

Aixís meteix pot dir-se d'un *kilix* de terra roja que cubreix una capa de barnis negre blavench. La forma es la d'un plat poch fondo, ab dos nansas delicadament motlladas y peu ample fent motlluras de correcte forma. Son decorat consisteix tant sols en alguns círculs rojos en lo interior de la base y en altres dos círculs y ratllas radiadas, trassadas sobre 'l barnis y en lo fons del plat.

Hi ha també un gerro petit de forma elegant, color negre rojench ab dibuixos geométrichs incisos al voltant del coll y de la pansa. Aqueix gerro's trobá plé de *fusayoles*, objectes de pasta negra ab forma de conos truncats, *toradats per lo centre*. Aquestos *fusayoles* son molt semblants ó casi iguals als que s' han trobat en alguns punts d' Italia y Grecia, principalment á Troya.

Además de tals objectes s' han trovat de nou varias urnas cinerarias de terra roja, gris y negre per lo mateix estil de las trobadas anteriorment, com aixís meteix espasas, puntas de llansa, darts y altres armas que 's troban ja doblegadas ja rectas y sempre al costat de las urnas cinerarias.

Mr. Birch Director del Museu arqueologic de Lóndres, s' ha ocupat ab especial interés de aquestas troballas que venen fentse en la important necrópolis de Cabrera y sa opinió respecte á la antiguetat d' eixos objectes coincideix ab la de Mr. Lenormant, fixantla abdos distingits arqueolechs dos sigles avans de J. C.

Darrerament, per encàrrech del propietari Sr. Rubio de la Serna, ha tret copia de dits objectes, lo distingit artista D. Nicolau Alfaro, á fi de que figuri en lo Museu británich. També 's tracta de enviar á Mr. Birch nous datos y fragments de vasos, pera obtindre son ilustrat parer sobre 'l poble á que pertenexia la necrópolis y además pera saber, si opina com Mr. Lenormant que 'ls vasos de terra roja son de construcció indígena al pas que 'ls barnisats son de procedencia grega de las colonias d' Ampurias y Rodas.

Periodichs rebuts darrerament; *El Porvenir*, de Igualada; *El Comercio aragonés*, de Teruel; *El Fomento*, de Salamanca; *El amigo de los maestros*, de Zamora; *El Comercio*, de Burdeos,

Han sigut cedit's á l' Associació los objectes y obras següents:

Per D. Marcellí Coll: *Goigs* de Ntra. Sra. del Remey que 's cantan en la capella de la casa de Banys de 'n Blancafort, de la Garriga y altres de St. Llorens del Munt. Per D. Enrich Masriera: Un dibuix de l' iglesia y rectoria de Papiol tret pel mateix. Per D. Pelegrí Casades: *Goigs* de Sant Pau Bisbe de Narbona, patró de S. Pere de Casserras y un pase á favor de Anton Fígols del any 1852. Per D. Ramon Vergés: los següents *Goigs*: Sta. Cecília de Sadernas; Mare de Deu de las Agullas; St. Aniol de Guja; Nta. Sra. del Coral, de Prats de Molló; S. S. Magestat de Baget; St. Llorens y Ntra. Sra. de Escalas, de Oix, tots procedents de l' excursió als Pirineus Orientals. Provenient de l' excursió á las Valls del Alt Llobregat y de Balsareny: 10 exemplars de goigs diversos. Per la *Unión Fabril y mercantil* de Barcelona: *Memoria* de la Junta general ordinaria de 30 de Marzo 1881. Per D. Antoni Massó las següents *fotografías* tretas pel mateix: perspectiva de tres tunels del ferro-carril de Barcelona á Vilanova; Montseny, Santuari de St. Segimon; Vall y Santuari de St. Marsal; Capella de St. Miquel dels Barretons; Cova de St. Miquel dels Sants. Per la Comissió executiva de la Exposició de Lisboa: *Catálogo ilustrado da Exposição retrospectiva de Arte ornamental portuguesa é hespanhola celebrada em Lisboa em 1882*. (2 vol. text y estampas.) Per D. Ramon Vergés: Un exemplar de pedra tosca procedent de St. Aniol de Guja.